

UNITÁRIUS KÖZLÖNY

A VALLÁSOS ÉS ERKÖLCSÖS ÉLET ÉBRESZTÉSÉRE

Kiadja:
A DÁVID FERENCZ-EGYLET.

Szerkeszti:
Dr. BOROS GYÖRGY.

Előfizetési ára: 2 k. 40 fillér. Egy szám ára:
24 fillér. Egyleti tagok, 5 évi kötelezettség-
gel, egy évre 2 koronát fizetnek.

Minden pénz Gálfi Lőrincz egyl. pénztár-
nokhoz küldendő Kolozsvárra. — Hirdetések
jutányos árban fölvetetnek. — Kéziratokat
nem adunk vissza.

A szerkesztő asztaláról.

Hogy a zsinat nagyjelentésű egyházi gyűlés, már csak az is mutatja, hogy négy évben egyszer fordul elé. De ez a négyéves fordulat azt is jelenti, hogy sok nehézséggel van összekötte. Nem lehet egykönnyen összehívni, mert sok bajt és gondot ad a megtartása.

Egy egész község beáll házigazdának. Minden háziasszony lemond a szép első szobáról, a nagy szobáról, hogy valamelyik egyháztanácsos úrnak helyet adjon. A két-három nap alatt a vendég háziúrrá lesz, mert hát a jó székelyek mindent olyan szívesen tesznek a tisztelendő, vagy nagyságos úrért, mintha a zsinat sikere, a falu jó hírneve éppen tőlük függne. — És ez tényleg így van; mert akit szívesen látunk annyi jót mond a háziakról, hogy abból jút a községnek is. Ellenben hacsak 4—5 vendég elkezd panaszkodni, akkor ugyan senki sen állítja helyre a község becsületét.

*

Nagy dolog egy zsinat azért, mert az egyház vezetői-legjobb emberei, megjelennek, találkoznak, tanácskoznak, s nem, csak a község, hanem a vidék lakói is megismrik, megszeretik, tisztelni és becsülni tanulják.

*

Nagy dolog a zsinat, mert egy csomó ifjú pap fölavatása itt történik meg. Az ifjú papok életében oly nevezetes pillanat, a községre is egykor, sőt talán már most is áraszthat jót vagy dicsőséget. S most kiválóan nagy esemény lesz a fölavatás, mivel majdnem 20 ifjú pap részesül benne, papságunknak éppen egyheted része. — A marosi egyházkörnek mindenik papi állomását ezekkel az ifjakkal lehetne elfoglaltatni, s a háromszéki,

meg felsőfehéri körök összes papi állásai nem volnának elegek az új papoknak.

*

A zsinat sok tekintetben fokmérője az egyházhoz való buzgóságnak, mert aki ragaszkodik egyházához minden módot és eszközt fölhasznál, hogy megjelenhessen. Kevés szeretet, még kevesebb önállóság van abban a férfiuban, aki csekély ok miatt otthon marad.

*

Mi a zsinat? A zsinat az egyház nagy ünnepe. Igazi sátoros ünnep. Sátor alatt táboroznak a vendégek s ott fogadják a vendéglátók. Ünnephez illően hangzik az íge három napon keresztül. Nagy eseményeket most nem várunk a zsinatra, mert az ünnep hangulata nem igen tűr meg kitöréseket. Most az emberek inkább csak elmélkednek, elmélyednek, imádkoznak és gondolkoznak. Gondolat kell a mai nemzedéknek. A gondolat legyen határozott, a jövőt befoglaló, de a jelenben gyökerezék. Nohát a mi zsinatunk a jelen zilált társadalmát egy egységes jövő nemzedéknek képzelte, melyben a szociális eszmék érvényre jutnak azaz, hogy mindenki megtalálja a maga helyét s azt be is tölti. Olyan jövőt rajzol, amelyben a pap Channing, vagy Dávid Ferenc, Parker, vagy Enyedi György, Martineau, vagy Szentábrahámi akar lenni. És az az akarat erős lesz mint a kőszikla. Akkor mindenik unitárius olyan lesz, amilyenek a Dávid követői voltak, amilyenek az első apostolok, akik a pünkösti lélekkel megtelve bejárják egész Galileát vagyis Erdélyt és a szomszéd tartományokat, vagy a nagy Magyarországot. Hát a zsinat az egyház pünkösti ünnepe.

*

A zsinatnak immár tartozéka a Dávid Ferenc Egylet közgyűlései. A főtanácsi gyűléseken az egyházi és vagyoni dolgokról esik szó, itt a vallásiakról és erkölcsiokről. Ha az egyház a külső szervezet, a D. F. E. a belső vérmozgás. Ha az egyház a választottak gyűlését tartja, a D. F. E. az önkéntes buzgóságból megjelenőket. Ha az egyház csak a férfiak gyűlése a D. F. E. a férfiaké, nőké, öregeké és ifjaké. Az egyház minden tagot magáénak tart, a Dávid Ferenc Egylet arra törekszik, hogy őt tartsa mindenki magáénak.

Aki tudni akarja mi a Dávid Ferenc Egylet, hallgassa meg báró Petrichevich Horváth Kálmánt, a Dávid Ferencz Egyeti elnökét.

Zsinati szónokaink.

Az unitárius egyház történelmében a zsinatok olyan csúcspontok, amelyeken mindig valamely emlékeztető lobogót, vagy követ, vagy halmot emeltek. A későbbi nemzedékek még nem ismerik jól azokat a jeleket, s bizony még a helyeket sem, mert az unitárius történelem muzsája hallgat, mintha néma volna. Volna mondanivalója, csak nincs, aki szárnyat adjon neki. Hajdan, midőn az unitárius vallás hódító útját járta az országon keresztül, minden nagyobb helységet egy-egy vallási gyűlés emelt föl a köznapiaságból.

Ha csak egy hangot örökitett volna meg a mai ördögös írások valamelyike. Ha csak a Dávid Ferencét hallhatnók, mily szívesen lekésnének a mesze száguldó gyorsvonatról is! A zsinatokat, ezeket a vallási országgyűléseket a határozatokon kívül, a szónokok beszédei tették emlékezetessé. Ezekben pendült meg az idő gondolata, ezektől mozdultak meg a szívek. A püspökök ajakáról, még ha nem is voltak nagyhírű szónokok, édes méz csepegett a hallgatóközönség szívébe, igen gyakran, sajgó sebére. Jól tudták az unitárius vallás ellenfelei, hogy ezek a beszédek gyújtanak és építenek, azért szorították zsinatainkat sok ideig két helyre: Kolozsvárra és Tordára, ahol könnyebb volt ellenőrizni.

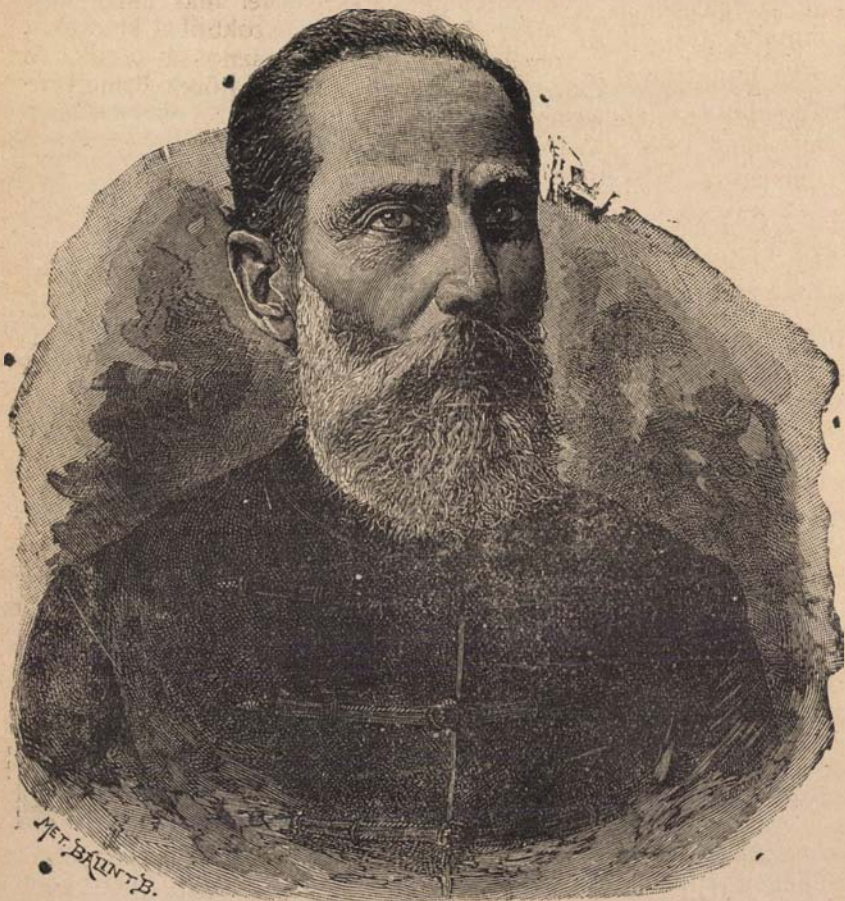
Első szónokunk báró Petrichevits Horvát Kálmán lesz, mert szombaton a Dávid Ferencz-Egyet közgyűlésén az elnöki székből az ő ajaka fog megnyílni. Nem a hang, hanem az érzelem, a gondolat s a tiszta szív játszik az ő hurjain. Ha nemes érzé-

Báró Petrichevich Horváth Kálmán

sét meglehetne osztani az unitárius egyház hívei között, soha egysem jőne összeütközésbe a törvénnyel, sem embertársaival. Ugyis, mint a zsinat egyik elnöke, ő lesz vezetőnk.

Mostani püspökünk beszédét, mint a reggel üdítő harmatját, epedve várják hívei és megújulnak, boldoggá lesznek hatása alatt.

Ferencz József püspök

Ferencz József már a nyolcadik zsinaton fog szólni, mert 32 éve övé az első szó, szónoki ereje, lágyon csengő szép hangja nem érezte meg az időt.

Vári Albert ifjú ember, de bő érdemet szerzett arra, hogy a zsinat szónoka legyen, mert Kolozsvárt egyszer meghódította.

a Főtanácsot, okos irodalmi tanulmányaival magára vonta a nagyközönség figyelmét. Kedves biztatásai jutalmául maholnap díszes templomban fogja emelni a székelyek vallásos buzgóságát Székelyudvarhelyt. Az első napon fogjuk hallani.*

Gvidó Béla Dicsőszentmárton papja és a küküllői egyházkör esperese, kezdő pap korában jutott az esperesi tisztségre, de szolgálataival, gyönyörködtető beszédeivel már akkor megmutatta volt, hogy neki bőven adatott azokból a kincsekől, amelyek a papi szolgálatot ékessé és hasznossá teszik. Már papnövendék korában megmutatta, hogy nagyratörő, mert nemcsak kigondolta, hanem társai filléreiből meg is alapította az ifjúságnak most már hasznosan szolgáló pályadíj-alapját. Az esperestől jó reménységgel várjuk ifju paptársaihoz a bölcs tanácsokat és a lelkesítő szót. Gvidó Béla lesz a 2-ik napon, a papszentelés szónoka.

Ne legyen feltűnő, hogy a zsinati szónokok közé sorozzuk az egyház titkárát is. Aki lapunk más helyén meglátja számitásunkat, meg fog győződni, hogy oly nagy szerepe senkinek sincsen, mint a titkárnak. De hiszen az talán még megjárna, ha reggeltől estig venné és tenné az iratokat, de azokat ám meg is kellett írni. Aki nem ismeri az egyházi közigazgatás szövevényeit,

annak sejtelve sincsen arról, hogy miféle úton-módon kerülnek utolsó döntés alá a tárgyak. A kenyérsütés gyönyörűségét a szántástól kezdve a dagasztásig, számtalan munka előzi meg, főképpen ha még az is szokása a gazdának, hogy a vetőmagot megtisztítja az üszögtől, a konkolytól és sok egyébtől, s hogy a búza közül a töviset kivágatja, de mindez könnyebben elképzelhető, mint az előadó-titkári munka. Azután Végh Mihály olyan, mint az igazi jó gazda, mindent a saját szemével szeret látni s a saját kezével akar készíteni, mert csakis annak ad hitelt. Vannak jó dolgozó társai, de rajta fordul meg a neheze, s az

Gvidó Béla

* Nem tőlünk függő okból az arcképét nem közölhetjük. Szerk.

egyházi tanácsokon a könnyűje, mert a titkár mindig tiszta és hű képet nyújt. Elismerésünket megérdemli itt a zsinati szó-
kok között, hiszen amugy is csak nem régen szakította meg a
papi szolgálatot azért, hogy egy eklésia helyett szolgáljon min-
deneknek.

Szerk.

A marosi unitárius egyházkör vezérei.

Kilenc egyházkörünk van és csak négy évben tartunk
zsinatot, így hát nem könnyen részesül egyik vagy másik a
zsinat dicsőségeiben. Minthogy öt csoportra oszlanak éppen 20

Végh Mihály

esztendeig kell várni. Azaz,
hogy nem éppen várnak, ha-
nem készülődnek, mert arról
még nem volt komoly szó,
hogy a vidéki zsinatokat el
kell törölni, Isten mentsen,
hogy éppen annyira elkénye-
sedjenek a tanácsos úrak, s
oly nagyon elfásuljanak a vi-
déki hivek! Ez már igazán nagy
roszat jelentene. Pedig nem
könnyű dolog a zsinat előké-
szítése, kiváltképen nyári mun-
ka idején! Olyan nagy lótas-
fútás, annyi intézkedés jár vele
még most is, a midőn a köz-
lekedési viszonyok jobbak.

Az Unitárius Közlöny már
régóta gyakorolja az eljárást,
hogy egy kis emléket készít a
zsinatra elmenőknek s a rende-

zőknek. Ámbár sok csalódás érte a lapot, ámbár a közönség
támogatása nincsen arányban a mi fáradságunkkal és áldoza-
tunkkal, de miután a Dávid Ferenc-Egylet irodalmi úton is igye-
kezik hatni, ime meghozzuk az áldozatot a csókfalvi zsinatra is.

Meghozzuk, mert szeretjük látni az egyházkörben pezsgő
egyházias buzgóságot. Szeretjük méltányolni a munkát és a
lelkesedést. Olvasóink közül a távol maradókat kényszerítjük,
vagyis megsegítjük hogy velünk legyenek, lássanak és halljanak.
A jelenlevőket ellátjuk zsinati emlékekkel.

Minket a vezető emberek és az egyházközségek érdekel-
nek mindig és minden ügyben. A Maroskör egyházi fejtét *Kele-*

men Albert esperest és fő közügyigazgatót már ismerik olvasóink 1896-ból. Kisegyházunk körében ő előkelő helyet vívott ki magának mint kiváló adminisztrátor és jó vezető. «Törvényes esperesnek» nevezték el, mivel ő hivatali állásánál fogva mindig ott van ha kell tiltakozó, ha kell magyarázó szavával. De mindig az igazság pártján. Más pártot nem ismer az egyházban.

Más tekintetben is elől áll, sőt a legőribb helyet foglalja el: négy papot adott az unitárius egyháznak saját fiaiból. Egyik, György, a csókfalvi egyházban ifjai lelkesedéssel feljesíti a házi gazdái teendőket. Árpád kaali ifju papot jól ismerjük mint a Bedő Albert pályadíj egyik nyertesét, mint különben is kellemes, okos szónokot, Sándor köröspataki pap csak nem régen kezdette meg pályáját, s a negyedik, István még a papnevelő intézetben van s ez ideig szép hangjával vonta magára a figyelmet. Hát ez azt jelenti, hogy Kelemen Albertnek igazi papi gárdája van, s ő a gárdafőnök szerepét eréllyel és buzgalommal viszi. Ujabban kezdette emlegetni a korát, de aki látja még mindig erőteljes tekintetét és határozott lépteit, nem hiszi el neki, hogy változott volna. Aki ismeri még mindig készséggel sorozza a közepes korúak közé.

Csongvay Lajos köri gondnok a lelkes szónok, az eleven, a mozgékony férfi a napokban elárulta, hogy már 40 éve érettségizett, de ez nála keveset jelent. Különben átadjuk a szót életrajzírójának.

Kelemen Albert

Csongvay Lajos

marosköri felügyelő gondnok.

Magyarcsesztvei és csegezi Csongvai Lajos marosköri felügyelő gondnok vázlatos életrajzát az alábbi sorokban adjuk.

Született Maros-Vásárhelyt 1849. március 11-én Csongvay Károly elébb ügyvéd, később törvénytudó bíró és Miske Klára szülöktől. Van egy testvére Csongvay Károly cs. és kir. hadseregbeli vezérőrnagy, a műszaki katonai bizottság II. osztályának főnöke. Bécsben szolgál.

Tanulását a marosvásárhelyi ev. ref. kollegiumban kezdette, honnan a 6-ik osztályba a kolozsvári unitárius kollégiumba ment, ahol a gimnásium elvégezte után 1867-ben érettségít tett, kitüntetéssel. Ennek emlékére a f. évben volt 40 év után az osztálytársak kedves és megható találkozója, melyen elnökül őt választották meg osztálytársai. Jogot végzett a marosvásárhelyi ev. ref. és a kolozsvári kir. jogakadémiákon és a bécsi egyetemen. Ügyvédi gyakorlatot dr. Scheitz Antal marosvásárhelyi jó nevű ügyvédi irodáján szerzett. Az ügyvédi vizsgát 1876-ban tette le aztán az ügyvédi pályára lépett. Marostordavármegyei tiszti fő-ügyésszé választották 1877-ben, azonban ez állásáról 14 évi szolgálata után lemondott és nyugalomba vonult. A marosvásárhelyi ügyvédi kamara elnöke 14 év óta. 1878. óta vármegyei törvényhatósági és közigazgatási bizottsági tag. Adó-felszámolási bizottság elnöke s több más bizottság munkás tagja. A vármegyének elsőrendű ünnepi szónoka. Elragadó beszédek tartott 1898-ban az 1848 évi törvényhozás 50-ik évfordulója és 1903-ban Deák Ferenc születésének 100-ik évfordulója ünnepén. Valahányszor szól, mindenkor beigazolja, hogy lelkes, tárgyáért hevülé és gyors beszédű szónok annyira, hogy próbára teszi a legjobb gyorsítót is. Járt Kossuth Lajosnál Turinban 1889-ben, midőn 850 magyarral együtt a francia forradalom 100 éves jubileumát ünnepelni Párisba mentek s mely alkalommal bejárta Olaszországot, Schweizot és Franciaországot. A marosvásárhelyi úri kaszinónak elnöke. Szóval a vármegyei és marosvásárhelyi társadalomnak tisztelt és hasznos tagja minden tekintetben.

Az ifju embert, érdemei elismeréséül sok kitüntetés érte nemcsak a polgári, hanem az egyházi téren is. Egyházi tanácsos 1880. és az E. K. Tanács tagja 1902-ik év óta. A marosvásárhelyi egyházközségnek 1880-tól 20-évig pénztárnoka, egyben tiszteleti s Fekete Gábor után 1900-tól kezdve ma is buzgó keblbi gondnoka. A marosi egyházkör 1899-ben második felügyelő gondnokává választotta s a f. évben Filep Albert halálával első felügyelő gondnokává lett. A Dávid Ferenc-Egylet körü fiókjának tiszteleti elnöke.

Csongvay Lajos szerencsés és boldog ember. Mondják, hogy pályája kezdetén a lutrin szép összeget nyert; de nem ezzel alapította meg földi szerencsését és boldogságát ő, a kire különben is nézett vagyon, hanem megalapította akkor, mikor megnyerte a főnyereményt, azaz feleségül vette 1879 június 8-án Hajós Rózát, b. e. vargyasi Hajós Jánosnak leányát, kivel örökre megalapította földi szerencsését s boldogságát. Boldog házasságukból két fiók született: Géza ügyvédjelölt és János joghallgató s egy leányuk Klárika, aki 1904-ben ment férjhez Belle

Ede kir. törvényszéki bíróhoz; amikor a szülők is megülték ezüst menyegzőjüket kedves emlékek és boldog remények között. A boldog családi kört egy unoka egészíti ki.

Csongvay Lajos jelenben élete java korában levő férfi. Arcvonásáról életkedv és megelégedettség sugárzik, amit arc-képéről is le lehet olvasni. Nem is csoda. Ily bűvereje van a kebelben élő vallásosságnak. Ő és neje már a szülei háznál vallásos nevelésben részesültek. Ez most is legfőbb kincsük. Ez tette képesekké az olykori bajoknak s főleg a szülők elvesztése feletti fájdalmak erős lélekkel való elhordozására. Hitbuzgóságuknak ékesen szóló bizonyosságok azok az áldozatok, a miket tettek. Nejének és leányának, akik bár nem unitáriusok, bugóságát hirdetik a kolozsvári és marosvásárhelyi egyházközségek számára konfirmálásuk emlékéül saját kezűleg készített és adott szép és értékes úrasztali terítőik. Ő maga köri felügyelő gondnokká választáskor tett ígéretéhez képest évenként, 9 év alatt összesen 304 K 20 fillért adományozott az összes köri egyházközségekben konfirmáló növendékek számára emlékül kiosztott újtestementumok vásárlására, melyekből eddigelé szétosztatott 1452 darab, a keresztyeni hitélet ápolására. A Maros-Vásárhelyen építendő templomra 300 K-át adott, hogy számtalan kisebb adományairól ne is legyen szó.

Csongvay Lajos

Pénztárnoksága és gondnoksága alatt egyházközsége vagyoniag szépen gyarapodott és gyarapodik. A tervbe vett templomépítés megvalósulása reá vár. Az egyházkör ügyének vezetésében lelkes buzgósággal vesz részt. A közgyűléseket szabatosan és közmegnyugvásra vezeti. A köri egyházközségeknek fontos és kényes ügyekben jó tanácsadója. Tőle, mint fáradhatatlan munkábiró férfiutól még sok jó, hasznos és üdvös dolgot vár a család, haza, egyház és társadalom. Éljen is sokáig, hogy az eddigi irányban sokat végezhesen minden téren, hogy egykor

más valaki, e vázlatos életrajzot, továbbá újabb gazdag adatokkal egészíthesse ki s sohase teljesen bevégzett egészszé.

r-t.

Marosi egyházkör.

Marosi egyházkör elnevezését a régi Marosszék nevétől vette. A velök évelődő atyafiak szokták tréfásan »maró'körnek« is mondani, de hogy ez alaptalan és csak évelődés, erről kézzelfoghatólag megfognak győződni a zsinati vendégek.

A marosi egyházkör Marostorda vármegyének a régi marosszék községében van, a Nyárad és Maros folyók mellett, s kiterjed a Kisküküllő völgyébe s a Mezőségre is. Lelki gondozása tekintetétől ide tartoznak Kolozs megyének Marostorda felőli részében szétszórt hivek is.

Az egyházközségek fekvését tekintve, hogy azt szemléltetőbbé tegyük, az egyházkört egy repülő galambalakjához hasonlítjuk. A délnyugati irányban folyó Nyárad mellett legalól fekvő szentgericezi egyházközség a fejét; — feljebb a szentháromsági, nyárad-szt-lászlói, nyomáti, nyáradgálfalvi, nyárad-szt-mártoni és vadadi a törzsét, — még feljebb az iszlói és a Maros völgyében eső marosvásárhelyi és a Mazóság felé fekvő szabédi az erősebb, jobb; a Küküllő melletti csókfalvi egyházközség pedig a gyengébb, balszárnyát alkotják. Szabéd és Csókfalva a kiterjesztett szárnyaknak két végső pontját.

Van az egyházkörben 13 anya és 15 leányegyközség. A vármegye 200.000-nyi lakósa hitfelekezet szerint következőleg oszlik meg: ev. ref. 75, görög kath. 33, görög keleti 28, róm. kat. 24, unitárius 8 $\frac{1}{2}$, ág. ev. 7, izraelita 4 ezernyi. Unitárius hiveink egyházunkhoz ragaszkodó, munkás és takarékos székelek. Egy pár egyházközségünk vagyonosabb, a legnagyobb része csekély közvagyonnal bír. Legnagyobb részt áldozatkészségből tartják fenn egyházközségüket. Az egyházkör templomokon és lelkészi lakásokon kívül — bár három iskola négy tanteremmel államosítottatott — 12 iskolát, ugyanannyi tantermet és tanítói lakást tart fenn, nem is említve a nagyszámú gazdasági épületet. A közelebbi években minden egyházközség sokat áldozott az iskola ügyre, annyira, hogy mindenütt új és korszerű tantermek és tanítói lakások vannak, némelyhelyen felülmulva a templomot és lelkészi lakást, a mi annak a sürgetésnek a következménye, mely szerint az állam képviselője megkívánta a nagymérvű tanítói államsegélylyel szemben a célszerű és új építkezést, a mivel a kir. tanfelügyelő már most meg van elégedve

annyira, hogy a midőn egyik lelkész előtt megelégedését fejezte ki a szép, új iskola felett így szólt: »jó iskolájuk van, de most már építsék meg a templomot is«. Látni való ebből, hogy az egyházkör nem kis munkát végzett és áldozatot hozott közelebbi években iskolái érdekében. Egész egyházunkban 37 népiskola van s ebből 12 maroskőr tart fenn, a mikkel nemcsak a hazafias közművelődést, hanem egyuttal egyházunkat s ebben a vallásosságát is erősíti.

Az iskolákban ifju, képzett és lelkes tanítókar működik sikerrel. Mekkora a különbség a mostani és a régi tanítás között! Emlékszik e sorok írója, hogy a nyárádszentlászlói iskolában, ahol kezdette a tanulását, a mult évszázad közepén a palatáblát némely tanulók kezében, a molnár által vacsorából készített a mosóruhát paskoló sulyokhoz hasonló jó fokos tábla helyettesítette, a melyen úgy történt az írás tanítása, hogy a vonalak közé a mester plajbászszal odaírta a betűket, a gyermek tintával kifestette s azután mikor az iskolában be-bejövő mesternek bemutatta, a zsebében tartott éles üvegdarabbal levakarhatta tisztára s készen volt a következő napra való írólap.

A köri lelkészek is hiven megállják helyüket a hitélet ápolásában s egyházközségeik anyagi javainak gazdaságos ellenőrzésében a többi buzgó előljárósági tagokkal együtt s remélhető, hogy ezután már templomaikra és lelkészi lakásaikra is több gondot és költséget fordíthatnak.

Az egyházkörnek van lelkész-tanítói szép könyvtára. Van köri belső emberi pénztára 8000 korona alappal, kölcsönös gyámolítás, könyvtárgyarapítás s más közcélokra. Érdekes, hogy mily önmegtadással hozták létre a kör belső emberei ez alapot. Mikor meggyéződtek, hogy a felsőbb hatóság kivihetetlennek tartotta az egyházkörben egy gyámolda létesítését, 1843-ban kimondották, hogy a kör belső emberei özvegyek és árvák részére gyámoldát alapítsanak csekély díj hozzájárulásával. Gyarapítására minden papiszéki ülésből egy bíró díjat szakítottak ki s a közgyűlési vacsoráktól — melyet saját költségükön tartottak — a bort elvonták, vízre szorítottak s a bor árát 2 forintnyi értékben ide fordították. Ebből az alpból egyházkör, az 1876-ban végre mégis megalakult általános belső emberi nyugdíjalapnak 800 koronát adományozott és sok más üdvös célt szolgált és szolgál ma is.

Ez az egyházkörnek csak nagyjából vázolt élete.

Soraink kiegészítéséül még csak azt említjük fel, hogy ez ékesen és jó renddel kormányzott egyházkörünknek jelenlegi vezető férfiai: Csongvay Lajos és Hajdu Elek k. f. gondnokok, Kelemen Albert esperes, Ürmösi Kálmán jegyző és Fazakas Lajos közügyigazgató.

De szóljanak az egyházközségek maguk helyett részletesebben is, egyenként alábbi sorrendben.

—n—t.

*

Marosvásárhelyi egyházközség. Maros-Vásárhely a XVI. évszáz második felében, a többi erdélyi városokkal együtt, örömmel fogadta az új reformatiót, az unitarismust. De hiveink innen is, mint más városokból, a vallási üldözés miatt falvakra vonultak. A királyi Táblánál hivataloskodó vagyonosabb és befolyásosabb tisztviselők és ügyvédek mindazonáltal fentartották a kapcsolatot a mult és jelen között, szükség szerint igénybe véve hol egyik, hol másik lelkész szolgálatát. Az újabb kor türelmes szelleme lehetővé tette a hivek tömörülését, egyházközséggé alakulását, a marosszentkirályi anyaegyházközséghez csatlakozva, előbb (1839.) mint leány-, majd (1887.) mint társegyházközség. A megalkulásakor elévülhetetlen emléket szerzett vargyasi Daniel Elek akkori kir. táblai elnök és egyházi főgondnok, hűséges segítő társával, Kelemen István akkori lelkésszel. Imaházat építettek 1870-ben Fekete Károly törvényszéki bíró és kebli gondnok buzgolkodása mellett.

Az 1895-ik évben beköltöztették Marosszentkirályról közös lelkészüket s így lett Marosvásárhelynek első rendes lelkésze Kelemen Albert; mert Derzsi János nagyjóltevőnek e végre egy szép és értékes házastelket hagyományozott.

Az egyházközség tovább fejlesztésén buzgolkodtak még újabban Fekete Gábor, Gyöngyössi Béla közelebbi s Csongvay Lajos jelenlegi kebli gondnokok.

Az imaház mindinkább szűkké válván, tervbe vették a hivek új templom építését. Nem kételkedünk, hogy buzgó törekvés mellett a hivek e reménye is rövid időn megvalósul és teljessé lesz ezzel az 500 lelket számláló egyházközségünk is.

Társegyházközsége Marosszentkirály. Marosvásárhelyt lakó közös lelkésszel. E társasegyházközséget még a hitújításkor alapította néhány buzgó birtokos. Mindig kevés lélekszáma volt s van ma is. Birtokában van Toldalagi Gábornak díszes kezdőbetűkkel rajzolt két kötet templomi énekes könyve 1727. és 1729 évekről. Itt halt meg a lelkészi házban Kelemen István lelkésznél aranyosrákosi Székely Sándor püspök, a háromszéki vizsgálatból visszatérő útjában. 1852-ben január 27-én s kocsin szállították a Mezőségen keresztül Kolozsvárra, hol ugyanazon hó 29-én eltemették.

t.

*

Csókfalva. Vallás közönségünk tekintete e napokban egészen Csókfalvára irányul most már második ízben. 1808. év július 14-én, tehát egy híján száz év előtt, ezen egyházközség kebe-

lében még egy zsinat, valószínűleg templomszenteléssel kapcsolatosan. A zsinat előtt befejeztetett a mostani templom építése. A most tartandó zsinat pedig a t. szerkesztő úr szavai szerint történelmi fontosságú lesz, nevezetessé teszi a főgondnok-választás.

A marosi körben egyetlen unitárius egyházközség a Kisküküllő mellett Csókfalva. A község lakossága 1100-ra tehető. Felerészben unitárius. Kisebb rész református s e mellett vannak r. kath. és g. katolikus vallásúak. A legutóbbiak is teljesen oda simulnak székely testvéreinkhez.

Csókfalva a Kisküküllő jobb partján a hegy aljában fekszik, egyrésze emelkedettebb helyen. A falú közepén áll a templom magas, sugár tornyával, ezen érdekes, de mindenesetre vallásosságra valló felírral:

»Állj meg utonjáró, ki itt alá s
 Munkáért mindenben Istentől
 [feljársz,
 [áldást vársz;
 Nézd meg ezt a tornyot! hely-
 [ségünk díszére
 Épült az egy Isten hív tisztele-
 [tére!«

1798.

Templomunk 1790-ben kezdett épülni és 1804-ben nyert teljes befejezést. Szilárd, kemény épület, jól van megépítve, mint ahogy ezelőtt száz évvel volt szokás. A mai építési rendszernek nem legfőbb erénye a tartosság.

Mellette, jó kemény kőfállal elválasztva áll a reformátusok temploma, de mégis jelképezve az egymás melletti megférhetést. S még ha oda vesszük, hogy a papi lakás mellett egyfelől a g. kath., szemben a r. kath. kis templomok állanak, senki sem vetheti szemünkre, hogy felekezetiesek vagyunk. De úgy van az életben is. Senkinek mondja a másiknak te a Pálé, én a Péteré vagyok. Négy templom és egy lelkész! Szívesen eljárnak a mi templomunkba is. Így van a polgári életben is. Csendes, szorgalmas, munkás e nép.

Földje többnyire hegyeken, völgyekben fekszik. Térsége kevés. Mégis leszámítva a »látogatásokkal terhelt« éveket — a földek igen jól teremnek, mert jól gondozzák, megadják a módját.

Csókfalvai templom

Nem is kívánkozik innen senki Ámérikába. Nem jártatja az eszét azon egyik sem. Mégcsak a közeli Romániába sem mennek ki. Akinek valami kevés *igazitani valója* van pár évre elmegy Petroszénybe, Vulkánba, s néhány évi otlét után *felépül*.

Egy része borvíz szállítással kereskedik. Borszék és Előpatok savanyúvizeit hordják Abrudbányáig, Déváig stb. Tavasszal és ősszel a Küküllő medréből kavicsot *termelnek* s vonatszámra szállítják az állami utakra. S ami fő, közülök telik ki a vállalkozó is. Télen ölfát szállítanak vasuttal, vagy a m.-vásárhelyi piacon értékesítik.

Iskolája 1878-ig felekezeti volt, illetőleg 1878-ig volt unitárius iskolája 1896-ig községi, azóta pedig állami, két tanítóval. Unitárius tankötelesek száma 50—60 közt váltakozik.

Van iskolai könyvtára. Olvasó egylete a felnőttek részére, mely egyesület 30 éves multra tekinthet vissza. Dalárdája 8—10 éves. Legifjabb a zenekara. Inkább télen lehet őket összehozni, a székely leány, legény eleget dalol kapálás, meg aratás közben.

A Hangyával kapcsolatban Fogyasztási Szövetkezetet tart fenn Atosfalva és Székelyszentistván községekkel.

Csókfalvához tartozik, mint filia Atosfalva. Születését homály fedi, de már a múlt század 30-as éveiben készült Jegyzőkönyvében tőkepénzzel rendelkezik. Lélekszám 25—30.

Erdőszentgyörgy a másik filia. A 17. században egyik virágzó egyházközségünk volt. Itt tartatott egy zsinat 1618-ban, Bethlen Gábor fejedelem felhívására — a vallásszabadság legnagyobb sérelmére Dajka Keserű János ref. püspök elnökle mellett. S hogy teljes legyen a jóakarát, a szombatosok visszatértítésének címe alatt katonai segédlettel elvették 62 egyházközségünket. Az akkori virágzó egyházközségnek csak a híre maradt. Poraiból támadt fel a múlt század 90-es éveiben. Csinos főkével rendelkezik. Van templom-helye s pár év alatt remélhetőleg lesz temploma, mely hirdetni fogja, hogy az igazság, mely egykor itt elnyomatott, él és élni fog!

A zsinat ideje itt van! A világ minden tája felől ide gyűlnek most az unitáriusok. Üdvözljük és köszöntjük őket.

Kelemen György.

*

A nyárádszentlászlói unitárius egyház keletkezését azon időre tehetjük, amikor az unitárius hitnézetek bérces hazánkban Erdélyben hódítani kezdett. 1600-as évek elején rendezett unitárius egyház volt; 1620 április 23-áról egy perről találunk adatokat, mert az egyháznak ép a falu mellett levő igen szép cserefás erdeje 1620 táján el volt zálogosítva bizonyos Székely Mihály nevű egyénnél, aki az erdőhöz tulajdonjogot kezdett volna formálni,

amiből per keletkezett; azonban 5 egyén egybehangzó tanuvalomása alapján kimondatott, hogy az a rész, mely Balázs Ferenc és György deák (sárosi) erdeje közt van az az egyházé, azt Székely Mihály visszaadni tartozik az egyháznak, ami meg is történt. Határa megállapított, Sárosi György kötelezte magát, hogy azt nem bontja fel, ehhez a darab erdőhöz később 1649-be Sárosy János ajándékozott egy más darab erdőt oly kikötéssel: ha az unitárius vallás megszűnne, az esetbe maradjon vissza utódai számára; ha pedig Gálfalva elszakadna joga hozzá ne legyen. Ez az erdő ma is az egyháznak egyik legfőbb jövedelmi forrása.

A templom még a 14-ik században épült, amit igazol az építkezési stíl, másfelől a most bemeszelve levő freskó képeken 1495 felírás áll, a nagyobb harangon pedig 1498 évszám. Azonban időfolytán a templom nagyon megrongálódott, hogy az unitáriusoknak 1818-ban az északi és déli falát, úgy a menyezetét is újból kellett építeni.

Van a gyulafejevári káptalanban egy levél 1589-ből *donatio porcionis in possessionibus* Szentlászló, Harasztkerék, Bálintfalva, Kakasd, Szentsimon, Szentrantás (Szenháromság) Bere, Magyarország, Kismöd (Kismod) in Udvarhely, Cserged in Küküllő Joáné Sigért de Sztlászló. Ezenkívül egy más adat: mely szerint a sztlászlói templomot a hozzátartozó rész jószágokkal ajándékozta az unitáriusoknak Sigér János.

Ezen adatok két tényt bizonyítanak, egyik az: hogy Sigér János nagy befolyású, nagy vagyonú, hatalmas úr volt korában, származására nézve szász nemzetiségű, a szászoknak az erdélyi országgyűlésen követe.

A másik pedig az: hogy Ő, valamint a többi urak is az unitáriusok hitnézetet terjedésinek idejében, korán elfogadták az unitárius vallást és az akkori rendszer szerint, ha a többség valamely új egyház kebelébe tért át rendesen magával hozza a templomot is, Sigérrel a többség elfogadta az unitárius hitet, velök együtt átjött a templom is.

A Sigér kriptája a torony alatt van, érdemesnek tartom a kriptá bejáratát fedő koporsóalakú kövön levő latin feliratot magyarul e helyen megörökíteni:

»Nézd, e faragott kő alatt nyugszik a rövid életű
dicstelen halállal kimult Sigér Mátyás
Jeles elmével, boldog virágzó korról és ősi nemzetségből
való származással megáldva tündökölt.

Hő keblében lakott a hosszú élet megmaradásának
isteni adománya és jeles tehetségének már is
sok jelít adta

De midőn negyed magával örjáraton lenne
a letarolt mezőn ott ifjú élete kaszával
vágatott le, s meghalt.

Mert a halál nem tud kedvezni sem a
tudatlannak, sem az emelkedett szellemnek,
hanem elragadja a testet, a lélek égbe száll!«

Ennyiben emelhettem ki a feledékenység homályából Sigér Jánost, kinek én nagy érdemet tartok a templom megnyerés tényében. Hogy mi történt felette szép vagyonával arra nézve nem juthattam adat birtokába, csupán a sztlászlói részre vonatkozólag találunk adatot 1644 jun. 26-án, mely szerént Rákóczi György egy jószágrészt adományozza Sárosy János és neje Ozdi Zsuzsánnának Sztlászlón, mely a Sigér Jánosé volt. (Benkő Marosszék története.)

A Sárosyak is mindannyian erős unitáriusok voltak; nemkülömben a birtokos Mauerek, Iszlay, Komáromy, Kaáli Nagyok, Kelemenek, Patakiak, stb. A nép természetesen követte az urakat, elfogadta az unitárius hitet, abban az üldözések, elnyomatások századaiban is állhatatosan megmaradt a nyárad-gálfalvi filia egyházzal együtt egész 1854-ig, amikor Gálfalva elvált az anyagyháztól.

Azonban a népnek szegénységgel kellett küzdenie, mert a birtok nagyobb része az urak kezében volt, ép ezért nagyobb alkotásokat az egyház nem létesíthetett, az egyházi embereit csak igen szegényesen fizethette, a nevelés csak pangott, míg az állam az egyház segítségére nem jött.

Hála a gondviselésnek ezek az idők elmultak, felderült egy jobb kor hajnala, a belső emberek helyzete elviselhetőbbé vált, az anyagiak miatt nem kell oly sokat aggódni. Élhetnek hivatásuknak.

A nép helyzete is az utóbbi időkben nagymértékben javult, az 1895-ik évben közreműködésem folytán *hitelszövetkezet* alakult, melyben mai nap is ténykedem, ezen az úton a tagok szép kis birtokot szerezhettek meg, de megszerezték az elhalt urak birtokait is, hogy a régebb szinte birtoktalan osztály ma a tisztességes megélhetés állapotába jutott, földjét mivelheti, marha állománya nyugati fajtájú szép és értékes, ugyannyira, hogy itt a Nyárad szép völgyén, ahol ezelőtt 2—3 tízeddel is a birtokok egy része parlagban hagyva hevert, búzatermése ép semmi sem volt, ma már a vidék első rendű búzatermő helyévé alakult át.

A vagyonosodás fejlődésével fellendülni kezdett az egyházi élet is, sok idők mulasztásait kell rövid idő alatt pótolni. Itt létem ideje kisebb-nagyobb mértékben építkezésekkel telt el. Ez idő alatt lett a templom kimeszelve, megjavítva, elhasadt kisebb

harangja újra öntve, roskadozó cinterem újra fedve, kijavítva, a papi ház újra fedve, a papi telken új istálló, új konyha építve. Ép most végeztük be az új iskola és tanítói lak építését, mely 4000 koronába került, igaz ennek költségei fedezésére a közreműködésem folytán nyert orsz. kéregetés is nagy előnnyel volt.

Ily tetemes áldozatok mellett is, az egyházi tagok minden megterhelhetése nélkül az egyháznak minden adóssága teljesen le van fizetve.

Rövid ismertetésem kiegészítéseül közlöm a lelkészek névsorát.

Sala Mihály 1740—1747. Kozma Mikály 1751—1771. Kováts Márton 1771—1798. Bedő József 1798—1799. Sárosi Sámuel 1799—1815. Albert János 1815—1852. Kelemen István 1852—1854. Kun Mózes 1854—1858. Pálfi Lajos 1857—1859. Gyöngösi Dénes 1859—1895. Nagy János 1895-től.

Nagy János.

*

A nyárádszentmárton—csikfalvi unitárius anya-s hozzátartozó leányegyházközségek (Búzaháza, Jobbágyfalva, Nyárádszereda, Kendő s a szorványok) be van ékelve a hatalmas ev. ref. és róm. kath. egyházak közé. Búzaházán felül kezdődik már az úgynevezett szentföld. Nyárádszereda gazdag ev. ref. egyházközség. Jobbágyfalván is a róm. katolikusok 12000 koronás papi házat, 6—8000 koronás iskolát építettek anélkül, hogy a hiveknek kellett volna egyházi adót fizetniök. Az unitáriusok nem oly szerencsések, de annál buzgóbbak. Ők sulyos adóval fizetik s építkezéseiket rovatál útján. Ez egyházközségünk nagyon régi. Régen Vadad és Iszló is Filiái voltak. Megalakult mindjárt az unitarismus keletkezésekor.

Hivei tisztán földműveléssel foglalkozók; nagyon munkás nép. Csikfalvi hiveink különösen erős unitáriusok s jó móduak. A jobbágyfalviak s szentmártoniak s búzaháziak is nagyon szorgalmasok s Jobbágyfalva, úgy gondoljuk, a hatalmas egyházzal szemben is megáll bizton, nem remegve.

Az egyháznak 10—12 ezer korona érot ajándékoztak 1885-től fogva az anya- s leányegyházak tagjai saját szívök buzgóságából, jókedvökből. Jelenleg 20-ik pap itt Fazakas Lajos s 17-ik tanító Fazakas Péter.

Altalában igen jó unitárius népe van. Meg vagyunk győződve, hogy az «Egy Istenünk, egy magyar hazánk» jelszó mellett rendíthetetlenül áll meg továbbra, habár óriási kísértésnek van kitéve. Megáll Istennek ígéje és nem állhat senki ellene! — Nyárádszentmárton.

Fazakas Lajos.

*

Székelykál a Maros völgyének Nagyernyétől keleti irányban kiágazó mellék völgyében fekszik, Maros-Vásárhelytől 17 kilométerre. Lakói tősgyökeres székelyek. Vallásra nézve unitáriusok, róm. katolikusok és ev. reformátusok. E községben az unitárius egyházközség — hagyomány szerint — a XVI. században keletkezett. Egy úrasztali pohár fölírata kétséget kizáró módon tanúsítja, hogy 1642-ben már virágzott egyházközségünk. Egy tanúkihallgatási jegyzőkönyv, mely 1763-ban minden valószínűség szerint a róm. katolikusoknak az unitáriusok ellen irányult vádirata alapján vétetett föl, tájékoztat nyújt arról, hogy a XVII. században kötemplomunk volt a mai róm. kath. temető alsó részén, mely templom előbb az ev. reformátusoknak, később a róm. katolikusoknak adatott át. A XVII. század közepe táján az unitárius hívek — megfosztatván kötemplomuktól — egy fatemplomot építettek, amely 112 évig, 1762-ig állott fönn, mikor lebontatván, helyére a régivel azonos nagyságu (mert nagyobb építeni tiltva volt), ma is fennálló kötemplom építetett. Régebben az egyházközséget jórészben a Nagy családok, mint patronusok tartották fönn. A XIX. század elején 6 egész és 3 fél patronus volt. Ezeknek áldozatkészsége nélkül alig állhatott volna fönn egyházközségünk, mert szegény volt a multban s még szegényebb a jelen korban. De híveinek áldozatkészsége semmivel sem áll mögötte az ősök buzgóságának. Emellett tanuskodik a papi háznak 1895-ben való építtetése, a templomnak 1900-ban történt kijavítása, az új iskolának 1903-ban és az új orgonának folyó év júliusában történt fölépítése, melyekre összesen mintegy 1800 koronát önként, minden megrovás nélkül adakoztak a hívek, kiknek száma alig 550. Ez egyházközségben lelkészek voltak 1792-től kezdve: Aranyosrákosi Székely István (1792—1827.), kinek Sándor fia, nagynevű költő-püspökünk itt született 1797-ben, Koronkai Antal (1827—1833.), Egyed Mózes (1833—1846.), Pápai Zsigmond (1846—1857.), Györfly Lajos (1857—1894.), Székely András (1894—1897.) és Kelemen Árpád (1897—).

Kelemen Árpád.

*

Iszló. Marosvásárhelyről indulva, az esperesi körlevél útja Székelykából Iszlóba visz, mely község 5 km. távolságra fekszik s a marosi unitárius egyházkör végső anyaegyháza. Két hegy közé lévén beszorítva, terméketlen rossz talaja miatt nemcsak népe, de az egyházközség is anyagilag gyenge lábon áll.

Két felekezeti iskolája lévén, a műveltségben járatosak, de az eredmény jobb is lehetne. Oka ennek az, hogy híveink hol a katolikus, hol az unitárius iskolába járatják gyermekeiket a szerint, hogy hol kell kevesebbet fizetniök.

Jó magyarok. Legutóbbi nemzeti ünnepünk sikeréből ítélve, felekezeti különbség nélkül együtt tartanak.

Mivel levéltárunkban egyházközségünkre vonatkozólag nevezetes adatok nincsenek, részletesen nem szólhatunk történetéről. Legfennebb a szájhagyományra és a harangokon talált adatokra támaszkodólag mondhatjuk, hogy Iszlai László és testvéreinek tulajdonítható egyházközségünk fennmaradása.

Anyakönyvi adataink szerint egyházközségünknek következő papjai voltak:

Gyulai Mózes (1819—1824). Kövendi Szegedi István (1827—1829). Hegyi Pál (1830—1833). Árkosi Ferenci József (1834—1848). Hadnagy Pál (1848—1855). Ürmösi Ábrahám (1856—1859).

1859—62-ig Csép Lajos vadadi lelkész, mint adminisztrátor szolgált. 1862—1866-ig a papi állás üresedésben volt.

Biró Elek (1866—1872). Nagy Mózes 1872—1876). Jakab József (1876—1896) 1896 juniustól 1897 ápr. 12-ig Szász András vadadi lelkész, mint adminisztrátor szolgált.

Fekete József (1897 ápr. 12-től. 1903. szept. 15-ig). 1903. szept. 16-tól 1904-ig ismét Szász András szolgált, mint adminisztrátor. Boór Jenő, iklandi lelkész is, mint adminisztrátor szolgált 1905-től 1906 jun. 8-ig. Ekkor Halmágyi János vadadi lelkész vette át az adminisztrátorságot ápr. 8-ig.

Gálfi András 1906. ápril. 8-tól rendes lelkész.

Az iskola létesítése államsegélyes tanítóval Fekete József érdeme, habár jelenleg az egyházközségnek sok költségibe kerül, elannyira, hogy ezután csak főtanácsi segélylyel reméljük a terheket hordozni.

Gálfi András,

*

Vadad magas hegyekkel körülzárt kis-község. A hagyomány azt tartja, hogy hatalmas erdők közé épített erdei buvó-lakásokból fejlődött kisközséggé és nevét akkor hatalmas erdőiben nagy számmal élő vadjai után kapta (vadat ad). 300—350 évre viszik vissza a község keletkezését, már akkori lakóit tiszta magyaroknak és unitáriusoknak mondják, Vadad «törzsgyökeres unitárius magyar község». Lakói ma tényleg mind magyarok és unitáriusok (nagyon csekély kivétellel). Egy időben Iszló szomszédközséggel közös imaházat tartott az u. m. «Kápolna dombon» és a ny. sz. mártoni egyházközségnek volt filiája; 1778-ban már rendes papja volt. A község lakószáma munkás székely emberek és jó unitáriusok, egyházukért több ízben hoztak áldozatot és közelebből 1903-ban csaknem teljesen a hivek áldozatkészségéből épült fel az egyházközség iskolájé, mely a legszebb elemi iskoláink egyike és amely mellett éles ellentétet képez az egyház-

község régi fatemploma. Lélekszám 1847-ben: 222; 1907-ben: 468. Papjai voltak: Lövétei András (1777—1817), V. Nagy Mihály (1818—1828). Kisgyörgy Ferenc (1830—1846), Ürmössy Sándor (1845-ben félpap), Csép Lajos (1846—1865), Nagy Sándor (1865—1873), Gál Elek 1873—1895), Szász András (1895—1905), Halmágyi János (1905—).

*

Az iklandi unit. egyházközség multjából. Lelkész távollétében, az egyház birtokában levő feljegyzések alapján megkísértek egy rövid vázlatot összeállítani.

A lelkészek névsorában »tiszteletes Simon Máthé úr« neve említetik meg legelőbb, az 1756-ik esztendőben. Következő papok: Kelemen János, Marosi Márton, Lövétei István, Máthé János, Czirmai Mihály, Farkas György, Gál Ábel, Csipkés Péter, Soós Pál, Sándor János, Szabó Domokos, Biró Elek és Elekes Mózes. 1901. jul. 21-től Boór Jenő.

Az egyház kebelében történt dolgok megörökítése kezdődik azon »Jedzőkönyv«-ben, mely az nagy Istennek és az ő áldott Fiának az Úr Jézus Kristusnak ditsőségére és az Iklandi B. Unitaria Ekklesianak előmenetelére és épületire készítettett, ez jelen való és folyó 1743. Esztendőben, Bójt első havában.

A legelső följegyzés a papi »Sallariom«-ról szól, mely szerint: »Az pap bére három kalongya buza, zab is annyi; keresztelésért egy kenyér és egy tyúk. Az kinek ökre vagyon, egy-egy szekér fa; garas pénz öt pénz; az ökretlen egy-egy szekér fát vág. (Pár év mulva, hol a »mester« fizetéséről szó esik, a pap bére a jelenlegi mennyiségre, azaz, két kalongyára szállítatik le.)

Az iklandiak ma is virágzó szép erényének, az adakozásnak áldásos forrása a régi időben is búzgott. Erről beszél a jelenlegi szép nagy templom, mely a 19-ik század második tizedében kezd épülni és valószínűleg a harmadikban fejeződik be. Fő díszbe, az orgona 1894-ben készült 1200 kor. értékben, mely összegből 900 kor. a hívek önkéntes adományai.

Az egyház ingatlanai is nagyobbára adományok, melyeknek terményeiből a legtöbb kiadás mindég fedezhető volt, s melyekről t. i. a terményekről »az Dekányok« (gondnok) minden évben tartoztak elszámolni.

1754-ben »ezen Iklandi unit. megyének 1306, egyezer-háromszázhat pénze, melyből költ el 530 pénz »maradt 776, melyet percipiala Dekány Nagy Dániel úr« 1800-ban a megye fogadójából és a terményekből befolyt összeg a megelőző évi pénzmaradvánnyal együtt 535 fl. és 35 denrt tesz.

Az 1906-ik év végén 3303 K 99 fillér pénz, 224 véka törökbuza és 115 véka zab az egyházközség gyümölcsöző tőkéje.

Az anyakönyvi első feljegyzés 1772-ből való. Azóta rendes anyakönyv vezetett.

Jelenben Iklandhoz két leányegyház tartozik. *Nagyernye és Székes*. Nagyernye régebben anyaegyház volt s Ikland leányegyháza. Székesen 1830-ban alakult a leányegyház. Több helyen van említve Szengyel, mint Iklandhoz tartozó leányegyház. Utoljára 1798-ban esik szó róla.

Az iskola 1730-ban épült. Az 1747-ben kelt »protokulum« szerint »Az Iklandi Unitaria Ecclesiáról a mesternek «a szántóvető ökrös emberek egy-egy kalongya buzával, az vékások pedig egy-egy vékával tartoznak, harangozó kérével öt kérével«.

Ezeken kívül a kezdő tanulók s a nagyok 25, a haladók 50, 100 denárt fizettek egyenkint.

A kisebbik harang 1750-ben, a nagyobbik 1791-ben öntett. A kor halad. Praxisos harangozó fogdossa immár a harang kötelét. A mostani iskola épülete 1896-ban s a tanítói lakás 1906-ban készült.

Az iskola berendezéséről is szólva megemlítem, hogy — ha minden nincs is — a legszükségesebb dolgok megvannak. Az utolsó 6 év alatt közel 350 koronát fordítottunk felszerelésre.

Lázár Ferenc.

*

Nyárádgálfalva a nyárádvölgyében, kies helyen fekszik, 1000 lélekszámmal, melynek kétharmad része unitárius. Az ősi Szentiványi család szép lakhelyével; az unitarizmus legnagyobb üldöztetése idején, ezen család vallásos buzgósága tartotta fenn a népben a hitet. Ez a család — sajnos — kihalt. Most az egyházközség népe mind székely, kisbirtokos, kik vallásosak és jóra törekvők, a vidéknek és az unitarizmusnak, mint szépen rendezett község diszére válik. Temploma újabb stílusban épült, a 19-ik században, orgonával, szép harangokkal, melyek közül a nagyobb Zsigmond Lajos és neje öntették 1900 évben. Erős erkölcsi érzéke, szórgalma, józan munkássága és vallásos buzgósága és igaz hazafisága, ezen egyházközséget élni és egy jobb jövőért lelkesedni tudó egyházaink sorába méltóan helyezik.

Gál Elek,
unitárius lelkész.

*

Szabéd. A szabédi unitárius egyházközség az 1635 előtti években a szomszédos Bazéd községből települt unitárius hivekből alakult. A fajmagyarság pusztulásával elvesztette jellegét, ősmagyarságát — s elnyelte az oláh tenger. Az egykor híres magyar unitárius Koncz, Boross, Rákóczi-családok unokáiból

lettek, e szép neveket viselő, újkori gör. kath. románok. A bazédi unitárius egyházközségből nem maradt fenn más, mint egy szép erdő, legelő, kaszálók és szántók, melyek ma a szabédi unitárius egyház tulajdonai.

A Szabédra való beköltözés ideje 1620—1635. vala. Papjai:

1. Szentkirályi Mátyás. 2. Dobos István. 3. Dersi Mihály. 4. Dersi János. 5. Csegezi György. 6. Dersi Ferenc. 7. Szentiványi Bálint. 8. Szentmártoni Dávid. 9. Posoni környéki jegyző. 10. Magyarosi István esperes. 11. Végh Pál 1767—1771-ig. 12. Tordátfalvi György 1771—1773. 13. Tala Mihály esperes. 14. Simon Mátyás környéki jegyző. 15. Kozma János. 16. Kovács Márton esperes. 17. Székely Mózes. 18. Bihari Sámuel. 19. Kelemen István környéki jegyző. 20. Rédiger Géza köri jegyző, 21. Pálffy Ferenc, 1906. április 8-ától.

Az egyházközség, alakulásától kezdve, nagy gondot fordított iskolájának főtartására. Az iskola állami, melyben a tanerők unitáriusok. A tanulók száma: mindennapos 103, ismétlő iskolás 35, összesen 138.

Az egyházközség történetében szomorú emlékezetű az 1873-ik év, mikor a papi és mesteri házak, az összes épületek, torony és templom teljesen leégtek.

Az egyházközséget másodszer kellett megalapítani a hives lelkes unitárius áldozatkészségéből.

Az egyházközség vagyona ingatlanokban; 79 kataszteri hold. Az egyházközség kiváló gondot fordít a hives lelki, valóságos életére. Az egyházközség sok rajt bocsátott ki a Mezőségekre. Így alakult meg Mező-Örményesen az unitárius leányegyház is nagyérdemű néhai Rédiger Géza lelkész buzgolkodása következtében, hol unitárius hivesek az ev. ref. templomot használják közösen az istentiszteletek tartására.

A szabédi unitárius egyházközségben a hivesek száma az 1906. év végén 1046 lélek. Mező Örményesi leányegyházban 130, a mezőségi szorványban 170; az összes lélekszám 1346. Lelkész Pálffy Ferenc, énekvezér-tanító Szabó Lajos, tanító Pálffy Sándor. Mezőörményesi kántor-tanító Kászoni Árpád.

Pálffy Ferenc.

Maroskőr pecsétnyomói.

A marosi egyházkör hivatalai, miként általában mindenfelé, irataik pecsételésére modern ruggyantás bélyegzőket használnak. De viasszal való pecsételésre használják a régi rézbe metszett nyomókat is. Érdekesekek ezek a nyomók. Bemutatjuk ezért a

kör és egyházközségei 16 darab pecsét-nyomójának viaszba nyomott fényképi felvétele másait, melyek még 1895-ben Ferencz József püspök úrnak, lelkészi 40 évi jubileuma alkalmából adott

Esperesi pecsét.

Marosköri jegyző p.

Alpapiszék p.

Emlékkönyvben voltak összeállítva. E pecsétnyomók jelképei bibliai képekből vannak véve és nagyon szép metszetek, melyeket Koronka Antal még káli lelkész korában sajátkezüleg met-

Vadadi e. p.

Iklandi e. p.

Szentgericei p.

szett volt. Az alpapiszéki és nyárádgyátfalvi pecsétnyomók későbbi metszetek; amaz a törvénykönyv jelképével, ez jelkép nélkül. A

Ny-gálfalvi e. p.

Szabédli e. p.

később alakult marosvásárhelyi egyházközség pecsétnyomója 1880-ban készült, közepén egy kehelyvel.]

Mivel a pecsétnyomók felvételét az Emlékkönyvben kevesen láthatták s az nyilvánosan még közölvé nem volt, most a maroskörü csókfalvi zsinat alkalmából, midőn püspök urunk abban a körben ismét megjelenik, érdekesnek tartjuk bemutatni olvasóinknak, a jelképeket megvilágító ama sorokkal együtt, amelyekkel az Emlékkönyvben e pecsétnyomók jelképes jelentésekisérve volt.

»Tisztelt és szeretett püspökünk — mint lelkész és tanár — 40 év óta (1895-ben) tartja kezét egyházunk valláserkölcsi életének üterén.«

Marosi egyházkörünk e kapcsolat hatásának áldásos voltát

Iklándi p.

Msztkirályi e. p.

mindig, de legüdvösebben érezte az 1880. évi október 2—20-ik napjaiban, midőn első püspöki látogató körutját nálunk tartotta, bejárta a halban bővelkedő Maros, szőke Nyárád, Kis-Küküllő kies völgyein s a Mezőség egy virányos zugában fekvő egyházközségeinket. Mindjárt a második nap reggelén előre földingás jelezte a szívek és lelkek mély megindulását.

Szentlászlii e. p.

Kaáli e. p.

Világosság, hit, szeretet, remény, béke és áldás kel mindenütt nyomán, mintegy ezekről beszélvén itt bemutatott köri pecséteink. Sőt, mint szabadulás galambja a béke olajágával (1. Móz. 8, 11.)

Világosított Istennek törvénykönyvéből (5. Móz. 30, 10) mindeneket, mint a meggyújtott és a tartóba tett gyertya. (Máté 5, 15.)

Szóltott: most dávidi halk hárfa zengéssel a közellevőkhöz

(Zsolt. 33, 2.), majd angyali trombitával, hatalmas szavával, hogy egybegyűjtse választottait a négy szelek felől (Máté 24, 31.) Felkeltette a vágyat az Istenhez való óhajlásra (Zsolt. 42, 2.) adta nekik a szomjat oltó öröklét vizét (Ján. 4, 14.) s tanította, hogy csak a Krisztusban, mint igaz szőlőtőben maradó vesszők teremnek sok gyümölcsöt. (Ján. 15, 5.)

Magához emelte a kételyek tengerében süllyedő kishitűeket (Máté 14, 31.) és viszahozta a hívek száza közé a bűnök virágos mezejére az eltévedettet. (Luk. 15, 3—7.)

Példát adott a szeretetből való szolgálatra. (Ján. 13, 14.)

Meggyógyította némelyeknek megszaradt, összezsugorodott jobb kezüket, hogy megelevenedvén, megnyíljanak és meghozzák áldozataikat (Luk. 6, 9.) még fáradságos munkájokkal is (Máté 17, 27.) az Ur oltárára.

Intett a még mindig szükséges hagyományos jézusi jelzőalokosságokra és szelidségre. (Máté 10, 16.)

Mely dolgok egy könyvben tollal meg is irattak. (Jer. 30, 2.)

Mindezek mindnyájunknak nemcsak élénk emlékezetünkben élnek, hanem érezzük és látjuk áldott és boldogító hatásukat s megtermik gyümölcsöiket a jövőre még bővebben.

Szováta-fürdő.*

A kies Küküllő völgyében virágos mezők, havasi patakok, susogó erdők között fekszik Szováta istenáldotta gyógyító vizekkel, melyeket réges-régen is már felkeresett a szomszéd vidék népe s a mi arra ösztönözte Veress József szovátai birtokost, hogy ott fürdőt létesítsen, hol gyógyulást találjon az ő székely népe. Csodákat meséltek a fürdő hatásáról s méltán, mert Szováta egyike azon fürdőknek, hova nemcsak szórakozni, de gyógyulni jár a közönség s ott gyógyulást talál.

S Veress József nem hiába fáradozott, s emlékét sokan áldották s áldják a szenvedők!

De mi volt Szováta csak még pár év előtt is?! Nem ismerne rá az, a ki akkor látta! Akkor nehány egyszerű villa s a kicsiny fürdőtelep 25 szobával, most mondhatni világfürdő szebbnél-szebb, kényelmesebbnél-kényelmesebb lakásokkal! Gyönyörű erdők között fekvő hatalmas sástavai a „Medve tó“, „Mogyorosi“, „Fekete“ és „Veres-tavak“ s a buja vegetatio a sós talajon magában már páratlanná teszik Szováta-fürdőt.

* Csókfalvához oly közel van, hogy jónak láttuk bemutatni. Szerk.

Aztán van valami különös vonzereje Szovátának! A ki ott volt egyszer nem kíván más fürdőt, nem megy idegenbe!

Hatalmas szép erdők, virághímes mezők, kristálytisza vizek, hullámzó sóstavak ti vonzatak minket! Bennetek nyil-

Szováta fürdő. (Medve tó a cukrázdából nézve.)

vánúl az egy mindenható Isten gondviselő útmutatása!
Marosvásárhely, 1907 aug. 10-én.

Csongvay Géza.

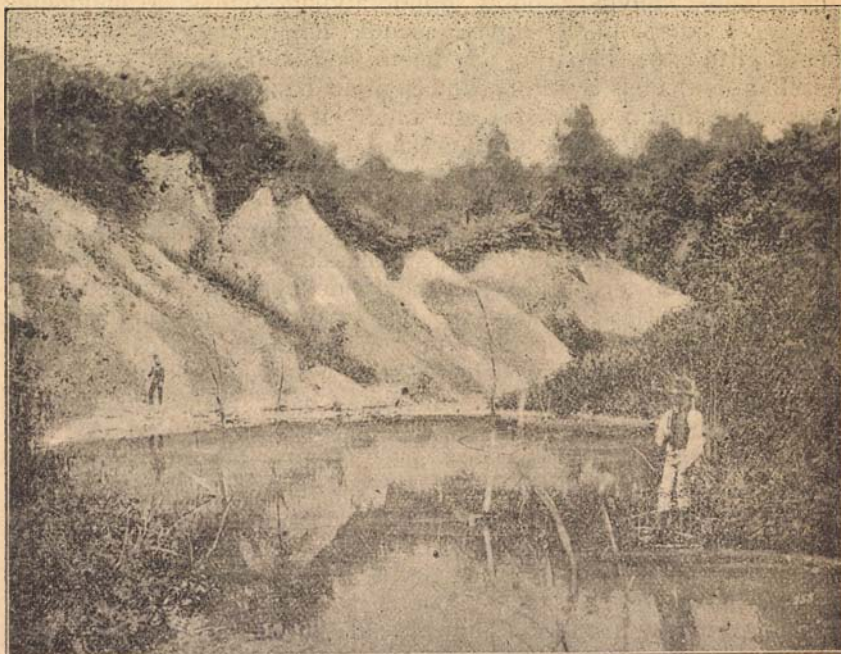
Levél a bekecsalyi unitárius székely atyafiakhoz.¹

Kedves székely testvéreim! A már néhai Adorján Ferenc édes apám rövid szenvedése s bekövetkezett halála alkalmából tanusított szives részvétet megköszönni épp azoknak nem tudám, kik a szorgos munkaidő dacára is messzi vidékről eljövöttek

¹ Ezt a levelet a Maroskör egyik szülöttje írja az atyafiakhoz. Nagyon jó alkalom a zsinati szám ennek is közreadására. Kérjük az atyafiakat szívleljék meg tartalmát. Szerk.

leróni a kegyelet utolsó adóját egy tisztességes munkában eltöltött hosszú élet iránt. Engem a kötelesség gyorsan visszaparancsolt s így akiknek küszöbét át nem léphetem: ezuton mondom szivem, lelkem mélyéből fakadó hálás köszönetemet. De szeretnék még valami mást is mondani.

A közöttetek töltött rövid idő alatt jártamban-keltemben sok örvendetes dolgot hallottam, láttam s tapasztaltam anyagi és szellemi gyarapodásokat illetőleg, melyeket e mostani züllött társadalmi viszonyok között érdemesnek, sőt sokaknak

Szováta fürdő. (Vörös tó a sósziklával.)

okulásaképen szükségesnek tartanék nyilvánosságra hozni. Ámde észleltem fonákságot, megbélyegzésre méltó szokásokat is, melyeket épp a ti okulástok s felvilágosításotok végett kellene ezuttal elmondanom. Kezdhetném is rögtön a „huzatás”-sal, de ne ijedjete meg, nem kívánlak ország-világ előtt pellegére állítani, annyival is inkább, mert a huzatás kiveszőben van. Olyan józan és munkás élet példaadása mellett, minőt Ti lelkészeitek és tanítóitoktól láttok: a huzatásnak meg kell szünni önmagától. Beszéljünk hát másról.

Amint beléptem egyik-másiknak küszöbén, azonnal szembe ötlött szobáitok falának legelőkelőbb helyén egy-egy aranyozott rámába foglalt kép, melyeken katona-csoport, néhol egy parókás osztrák generális vagy strimpflis előkelő idegen van izléstelenül lemázolva. Néhol előkerült a bibliából vagy a szekrény rejtekéből egy-egy féltve őrizett, de hiányos öltözetű balerina, egy-egy gloriás szentkép, melyeket kedvelt látogatóitok gyönyörködtetésére tartogattok. No hát ez nem egészséges állapot. Ezekben én a ti hazafias lelketeknek, még tiszta erkölcsiteknek, felvilágosodott gondolatvilágotoknak a megméltelyezését látom. Csak egy vigaszunk lehet, hogy az eltévedés nem öntudatos, habár így is felette káros. Ti annak az idegen szellemnek, mely a katonáskodás útján házaitokban tanyát vert, messzire kiható káros következményeit még felfogni sem tudjátok. Avagy kérdem: mit kereshet egy erkölcsös székely unitárius család körében akár az osztrák generális, akár a balerina, akár a szent kép? Eppen semmit! Hisz ezek nekünk mind ellenségeink. A generális éhes drága hazánkra, a balerina erkölcsünkre, a szent kép hitünkre, vallásunkra. Ez ellenségek közül legártatlanabb a szent kép, ezt ajándékozzátok el annak, akit érdekel, de ti semmiképp ne háborgassátok a szenteket. Ők boldogok, a mennyország egészen övék, de mi lesz velünk, ha ti idegen emlékeket őriztek, idegen Isteneknek áldoztak?

Dobjátok ki hát a generálisokat s balerinákat házaitokból, hogy tisztuljon meg minden, minden székely család. Aztán a kinek módja van rá, szerezzé meg a nagy Rákóczi és bujdosó társainak, a lánglelkű Kossuthnak s számtalan jeleseinknek, a világszerte ismert tudós Brassaynak, az országos híri költő püspök Krizának, a fejedelmi jóltevő Berdének s itt fel nem sorolható többi nagyjainknak arcképeit s ezekkel ékesítse szobáinak falait.

Addig is azonban, míg állam és egyház ezeknek olcsó kiadásáról és népszerű ismertetéséről gondoskodnék: megküldöm nektek a marosvásárhelyi *három ssékely vértanu* síremlékét és sírfeliratát. Tétessétek rámába s ezt helyezzétek szobáitok legelőkelőbb helyére. Olvastassátok gyermekeitekkel mindennap, míg az egész háznépe könyv nélkül tudja.

Aztán mikor a maros- (zigány-) szentgyörgyi úton haladtok Vásárhely felé, balkéz felől a vámház melletti uton térjétek ki, ott találjátok a szomorú idők gyászos emlékét a maga valóságában. De megelőzőleg a vámostól kérjétek egy kapát, melylyel a szamártövis-erdőben utat nyithassatok magatoknak a síremlékhez, mert én f. évi jul. 22-én csak életveszély között tudtam megközelíteni azt az emléket, melyet „egy nemzet emelt leghűbb gyermekei sírja fölé“.

Ha M.-Vásárhely nemes városa ennyire nem becsüli vértanuinak drága emlékét: becsüljétek meg Ti látogatásaitok által. Áldozatok egy pár könnyecseppel azoknak, kik érettünk életüket s mindenüket áldozták. Ez legyen ennek utána a Ti bucsujáró szent helyetek.

A székely vértanuk síremléke és felírata a következő:

Bágyi Török János 47, Martonosi Gálfi Mihály 32, Nagyváradi Horváth Károly 25. Magyarország alkotmányos szabadságáért Marosvásárhelyen 1854. március 10-én együtt kivégeztetett székely vértanuk emlékének szentelte a kegyeletes nemzedék.

Szenthely ez óh vándor, egy nemzet tette e jelt itt

Leghűbb gyermekei végzetes sírja fölé.

Elni szabadságban, vagy azért meghalni merészen,

Ezt hitték, vallák s haltak érte híven.

Törvényes, szabad és független nemzeti állás

Intő szobra legyen honfi e drága jel itt!

1874.

Most még arra kérlek benneteket: terjesszétek a székely vértanuk emlékét ismerőscitek, rokonaitok körében. Hassatok oda, hogy szerezzé meg s szent ereklye gyanánt őrizze azt minden székely család.

Ezzel levelem bezárom. Az elmondottakat lelketekre kötve s mindnyájatokat Isten különös gondviselésébe ajánlva, maradtam egy örvendetesebb viszontlátásig. Igaz testvéretek:

Torda, 1907 július 25.

nyárádszentmártoni Adorján Domokos,
tanító.

EGYLETI ÉLET ÉS MUNKÁSSÁG.

A csókfalvi unitárius zsinatnak 34 főcím alatt 117 tárgya van. Ezeknek kivül van két templomozás. A két templomozás elfoglal teljes 4 órát, de többet is. Ha mindenik tárgyra számítunk tíz percet, szükség lesz 1170 percre, tehát 20 órára, a két templomozással együtt 24 órára, ami azt jelenti, hogy ha a gyűlést megkezdjük vasárnap reggel 7 órakor és szakadatlanul folytatjuk estve 7 óráig, s hasonlóan cselekszünk hétfőn is, akkor elfogjuk végezni. Ha a tanács tagjai erre vállalkoznak, reggeli 6—7-ig reggelizzenek, mert az ebéd estve 7 órakor fog kezdődni mindkét napon. Gondolható, hogy azoknak, akik 12 óráig szakadatlanul dolgoznak, nagyon jól fog esni az estvéli ebéd. Figyelmeztetjük a szónoklásra hajlandó fiait, hogy a 10—10 perc az

E. K. Tanács és a főtanácsai bizottság előterjesztéseire és a határozat kimondására van szánva.

A csókfalvi zsinaton 15 unitárius ifjú pap fog fölszenteltetni. Pappá kinevezetéseik rendje szerint: Kelemen Sándor b.-kőröspataki, Kökössy Mihály tordátfalvi, Kovács István pipei, Kovács Lajos kissolymosi, Végh Benjámín árkosi, Halmágyi János vadadi, dr. Pázsint Mihály alsószentmihályfalvi, Nagy Dénes alsójárai, Veress György nagyajtai, Gálfi András iszlói, Szén Mihály hom-szentpéterei, Kiss Károly polgárdii, Pap Gyula tarcsafalvi, Molnár Kálmán bordosi, Bedő Gábor magyarsárosi. Egyházközők szerint: kereszturi 6, marosi 2, aranyos-tordai 2, háromszéki 2, udvarhelyi 1, küküllői 1 duna-tiszamenti 1.

A Dávid Ferencz-Egylet XXIII-ik közgyűlése.

1. Az unitárius theologiai dalkör éneke Iszlai Márton vezetésével.
2. Báró P. Horváth Kálmán elnök úr megnyitója.
3. Fazakas Lajos üdvözlete.
4. Ürmössy Miklós budapesti DFE. elnök felolvasása.
5. Pataky László küküllői elnök beszéde.
6. A választmányi jelentés. Előterjeszti a titkár.
7. Bedő Dénes marosköri elnök indítványa.
8. Pénztárnoki jelentés Gálfi Lőrincztől.
9. Lőrinczi Dénes aranyosköri alelnök indítványa.
10. Veress György nagyajtai lelkész szaválata.
11. Választmányi tagok választása.
12. Előterjesztés a népies iratok ügyében.
13. Elnöki bezáró.

Jeleseink élete és jelleme

ugy hat a kedélyre, mint a tiszta napsugár a fésző bimbóra s az érő gyümölcsre. Annak kitarja még rejtve levő szépségeit, ennek összegyűjti ízét, színét. Mindazok, akik kicsinyből nagyra szeretnének nőni, azok is, akik fáradt lelkőknek pihenő pontokat keresnek az élet csúcsain, forduljanak az életrajzok gyűjteményes könyvéhez. Unitáriusoknak könnyen áttekinthető, kedves olvasmány gyanánt kínálkozik csekély **1 koronáért**. *Jeleseink élete és jelleme*, melynek tartalma: *A kolozsvári régi kollegium* (képpel). *János Zsigmond* (képpel) írta Kőváry László. *Dávid Ferencz* (képpel) írta dr. Boros György. *Szentábrahámi Mihály* írta Vári Albert. *Lázár István* írta Kőváry László, *Dániel Elek* írta id. Dániel Gábor. *Petrichevich Horváth Ferencz* írta Benczédi Gergely. *Koncz János* írta Ürmösi Kálmán. *Aranyosrákosi Székely Sándor* írta Borbély György. *Körmössy János* írta Gyöngyösi István, *Böloni Farkas Sándor* írta Pap Mózes. *Augustinovic Pál*. *Kriza János* írta Rédiger Géza. *Mikó Lőrincz* írta Kelemen Albert. *Kaáli Nagy Elek*, *Berde Mózsa*, *Brassai Sámuel* írta Pálfi Márton. *Ferencz József* írta Boros György. *Az új kollégium* írta Pákei Lajos. *Pákei Lajos* írta B. Gy. *Az unitárius kollegium díszlobogója* írta Fangh Erzsébet.

Az „Unitárius Közlöny“ szerkesztőjénél megrendelhető.